

ДЕПОЗИТИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА В БАНКОВАТА СИСТЕМА ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА COVID - 19

Нели Чавеова

Студент в катедра „Икономика“ на ВСУ „Черноризец Храбър“

E-mail: iveto_neli4aveova@abv.bg

***Резюме** Домакинствата са нетен спестител в икономиката на страните. Спестяванията на домакинствата се увеличават при икономически кризи, защото хората се страхуват и ограничават потреблението на стоки и услуги, които не са от първа необходимост. Пандемията COVID-19 предизвика глобална здравна и икономическа криза. В резултат от кризата и наложените административни мерки домакинствата значително ограничиха потреблението, което доведе до увеличение спестяванията им. По-голямата част от спестяванията на домакинствата са депозирани в банковата система, което предизвика промяна на структурата на депозитите по вид и икономическа дейност по време на пандемията COVID-19*

***Ключови думи:** спестявания, домакинства, депозити, банки, пандемия, COVID-19*

HOUSEHOLD DEPOSITS IN THE BANKING SYSTEM DURING THE COVID - 19 PANDEMIC

Neli Chaveova

student Economics, E-mail: iveto_neli4aveova@abv.bg

***Summary** Households are a net saver in the economies of countries. Household savings increase in economic crises because people are afraid and limit the consumption of non-essential goods and services. The COVID-19 pandemic has*

caused a global health and economic crisis. As a result of the crisis and the imposed administrative measures, households significantly reduced their consumption, which led to an increase in their savings. Most of the household savings are deposited in the banking system, which caused a change in the structure of deposits by type and economic activity during the COVID-19 pandemic.

Keywords: *savings, households, deposits, banks, COVID-19 pandemic*

1. ВЪВЕДЕНИЕ:

В своето развитие човечеството е преживяло болести като чума, холера и др., световни войни и икономически кризи. С най-голяма честота на повтаряемост са икономическите кризи. Икономическите цикли се повтарят през определен времеви интервал, поради което, човечеството и икономическата наука имат значителен опит за тяхното прогнозиране и управление. Натрупани са знания, и комплекс от мерки, които спомагат за възстановяване на икономиките от икономически кризи.

През 2020 г. световната икономика бе изправена пред ново, непознато предизвикателство - пандемията Covid -19. Пандемията Covid-19 е глобален проблем, който в съчетание с очакванията на икономическите агенти за предстояща икономическа криза поставя икономическата наука по света в нова ситуация, която няма аналог в най-новата икономическа история. Комбинацията от здравна и икономическа криза е доказателство за многообразните форми в които могат да се проявяват кризите.

2. ИКОНОМИЧЕСКИ КРИЗИ

Икономическите кризи имат негативно влияние върху всички институционални сектори в икономиката, защото концентрират рискове, обусловени от национални и глобални фактори. В резултат на тяхното

проявление се понижават доходите и се променя структурата и обема на разходи на икономическите субекти. Намалените приходи на институционалните сектори се компенсират чрез заеми, което води до увеличаване на задлъжнялостта на държавата, нефинансовите предприятия и една част от домакинствата. Институционалният сектор, върху който най-силно се отразява криза, предизвикана от Covid-19 е сектор „Домакинствата”.

Икономическите кризи, познати от миналото са повишавали икономическия риск, за домакинствата както пряко така и косвено. Косвеното проявление на икономическите кризи се проявява в повишаването на заболяемостта и смъртоостта поради шока от финансови загуби, несигурността от бъдещето и безизходицата както за отделния човек, така и неговото домакинство. По-голямата част от домакинствата в периоди на криза, чиито приходи не са значително понижени ограничават разходите си и формира спестявания. Тези спестявания са своеобразен резерв за посрещане на непредвидени разходи.

Спестяванията на домакинствата са онази част от паричния доход, който не се използва за потребление. Това е доход непредназначен за планирани разходи към настоящия момент, с цел да се използва в бъдеще. Активите, към които домакинствата у нас насочват своите спестявания са депозитите. [Къновски, Радослав, 2012, с. 349] Мотивът за формиране на спестявания от домакинствата във времена на криза е осигурителен мотив. Във времена на икономическа криза, домакинствата искат да си осигурят финансова сигурност.

За разлика от кризите в миналото, кризата предизвикана от Covid - 19 пряко повиши и биологичния и демографски риск за домакинствата. Повишеният риск от заболяване и смъртните случаи принуди правителствата на страните да наложат административни мерки и ограничения, с цел

запазване на общественото здраве. В резултат на ограниченията принудително бе спряна дейността на предприятия от определени отрасли на икономиката, а хиляди заети лица останаха без доход от работна заплата. Една част от тези лица, които нямат спестявания и останаха без доход получиха банкови кредити при облекчени условия поради извънредната обстановка. За съжаление голям дял от населението в България около 21 % декларира, че няма спестявания към 01.04.2020 г. Липсата на спестявания лишава част от домакинствата в България от възможността да покрият непредвидени разходи със собствени средства и да инвестират. Тези домакинства прибегват до бързи и скъпи кредити, които увеличават тяхната задлъжнялост.[Къновски, Радослав, 2012, с.90]

Кое отличава спестяванията на домакинствата при кризата предизвикана от пандемията Covid -19 и спестявания формирани предходи кризи при стабилен ръст на икономиката? За да се формират спестявания, домакинствата следва да намалят разходите за потребление. Разходите на домакинствата в домакинските бюджети са групирани в 14 групи от НСИ. Кой от тези групи разходи ще ограничи всяко едно домакинство във време на криза е въпрос на индивидуален избор, който в голяма степен зависи и от навиците на членовете на домакинство. При предходни икономически кризи домакинствата ограничаваха разходите, които не са от първа необходимост. Обикновено това бяха разходите за свободно време, културен отход и образование, както и разходите за транспорт. Във време на финансова криза домакинствата са изложени на икономически и социални рискове. Това поражда стремеж в домакинствата с ниски доходи да формират парични резерви „бели пари за черни дни” за покриване на увеличени разходи или не планирани разходи, компенсиране на намален доход или пълна загуба на доход. Тези средства могат да се използват както от самото домакинство, така

и за трансфери между отделните домакинства. Типични примери са паричните трансфери между родители и деца и обратно (Къновски, Радослав, 2012, с. 244).

Особеното при кризата предизвикана от пандемията Covid-19 е, че разходите свързани със свободно време и културен отдих не бяха ограничени, а бяха сведени почти до нула за много домакинствата поради административни мерки, които имат за цел спиране разпространението на вируса и запазване живота и здравето на хората. Други разходи като разходите за транспорт намаляха поради въздържане на част от населението да пътува в страната и чужбина с обществен транспорт. Ограниченото потребление на туристически услуги, посещението на културни и спортни мероприятия в страната и чужбина, затворените ресторанти и големи търговски обекти предизвикаха формирането на значителни по обем „принудителни“ спестявания от домакинствата в България.

Между спестяванията на домакинствата и възрастовата структура на населението има пряка зависимост. Пенсионерите в България получиха добавка към пенсиите по 50 лева за периода на пандемията. Възрастните хора спестяват повече от младите, защото живеят по-скромно в сравнение с младите, и не са склонни да харчат спестените пари. COVID-19 засяга предимно възрастни хора, които имат по няколко съпътстващи заболявания. Това повишава нивата на тревожност сред възрастното население за здравето и животът му, както и за допълнителните разходи необходими за лечението на болестта. На възрастните хора често им се отказва да сключат застраховка „Живот“ и здравна застраховка поради това, че са над 70 години и рискът при тях е много висок. Банките се въздържат да отпускат потребителски кредити на възрастното население, защото вероятността за умирање при тях е много висока. Възрастните трябва да разчитат на себе си, за да финансират

извънредните разходи, включително и разходите за лечение. Това е сред основните причини поради което те са предпазливи и спестяват значително по-голяма част от своя доход в сравнение с младите.

По-голямата част от спестяванията на домакинствата в България са малки по размер, защото доходите на голяма част от населението са ниски. Тези малки по размер спестявания им позволяват да покрият разходите си за един или два месеца. Логично е тези спестявания да бъдат депозирани в банките, защото банковия депозит е най-ликвидния актив след парите. Депозитите на домакинствата формират значителна част от привлечените средства в банковата система и от депозитната база на банките. Депозитите на домакинствата намаляват като брой, но средствата вложени в тях нарастват всяка година. Средствата на домакинствата депозирани в банките, нарастват средно с около три млрд лв. на година през последните 5 години.

Таблица № 1. Депозити на домакинствата в банковата система по вид и икономическа дейност 2016 -2020 г.

Година	Депозити на домакинствата в банковата система на България в хил. лв.	%	Овърнайт депозити на домакинствата в хил. лв.	%	Депозити с договорен матуритет в хил. лв.	%	Депозити за ползване след предизвестие в хил. лв.	%
2016	45 377 048	100%	9 995 710	22,04%	23 950 973	52,78%	11 421 087	25,17%
2017	47 826 897	100%	12 436 626	26,00%	24 182 877	50,60%	11 199 240	23,42%
2018	51 529 696	100%	14 888 926	29,09%	25 024 993	48,56%	11 507 234	22,33%
2019	55 644 625	100%	17 623 050	31,67%	25 952 030	46,64%	12 060 840	21,67%
2020	61 041 560	100%	33 842 265	55,44%	26 618 861	43,61%	572 465	0,94%

По данни на БНБ и изчисления на автора

Анализирайки данните от Таблица № 1 можем да установим, че за периода 2016 – 2020 г. се наблюдават трайна тенденция за промяна в структурата на депозитите на домакинствата в банковата система на България по вид и икономическа дейност. Увеличават се средствата в овърнайт депозитите, а това води до увеличение на техният дял в общите депозитите на домакинствата, а намаляват средствата и техния дял на депозитите с договорен матуритет и депозитите за ползване след предизвестие. С възникване на пандемията предизвикана от COVID -19 тази тенденция се засилва и в резултат на което настъпиха силни структурни изменения в депозитите по вид и икономическа дейност.

Измененията в общият брой на депозитите на домакинствата за периода 2016 - 2020 година по вид и икономическа дейност показват следните тенденции. Общият брой на депозитите намалява с 1 162 625 бр., или средно намаляват с 232 525 бр. на година. Най-голямо е намалението през 2017 г. спрямо 2016 г. и то е с 415 999 бр. Намалението на депозитите за 2020 година спрямо 2019 година е с 236 964 бр. Независимо от намалението на броя на депутатите на домакинствата, средствата които се съхраняват в тях се увеличават. Средствата по депозитите на домакинствата в банковата система нарастват от 45 377 047 хил. лв. към 31.12.2016 г. до 61 041 560 хил. лв към 31.12.2020 г. Увеличението е с 15 664 513 хил. лв., или средно с 3 132 902,6 хил. лв. на година. При увеличение на средствата на домакинствата в депозити през периода на анализа се наблюдава стабилна тенденция на нарастване. Увеличението на депозитите на домакинствата в банковата система за периода 31.12.2019-31.12-2020 г. е с 5 396 935 хил. лв., като това е най-голямото нарастване за анализирания период.

Таблица № 2. Динамика на депозити на домакинствата в банковата система 2016 -2020 г.

Година	Абсолютен прираст верижна база в бр.	Темп на прираст верижна база в %	Абсолютен прираст верижна база в хил. лв.	Темп на прираст верижна база в %
31.12.2016 г.	-	-	-	-
31.12.2017 г.	- 415 999	- 3,99%	2 449 850	+5,40%
31.12.2018 г.	- 264 240	- 2,64%	3 702 799	+ 7,74%
31.12.2019 г.	- 145 422	- 1,49%	4 114 929	+7,99%
31.12.2020 г.	-236 964	- 2,47%	5 396 935	+ 9,70%

По данни на БНБ и изчисления на автора

За да изследваме влиянието на кризата предизвикана от COVID-19 върху депозитите на домакинствата в банковата система по вид и икономическа дейност ще анализираме публично достъпни статистически данни за периода 2016 - 2020 г. с цел да откروим тенденциите на изменение. Източникът на данните е статистика на БНБ.

Овърнaйт депозитите на домакинствата се увеличават с 1 209 774 бр., или средногодишно с 241 954,8 бр. Най-голямо е увеличението през 2020 г. спрямо 2019 г. и то е с 1 243 352 бр. Това увеличение е предизвикано от намаление броя на депозитите с договорен матуритет и депозитите за ползване след предизвестие. На банковия пазар на депозити съществува тенденция за спиране на предлагането на депозити за ползване след предизвестие. Някои банки в България вече не предлагат и спестовни депозити. Големи банки от първа група, като банка ДСК отмениха възможността чрез електронно банкиране гражданите да могат да правят

виртуални депозити. За да направят депозит вложителите трябва да посетят офис на банката, което изисква време. Поради това считаме, че броят на овърнайт депозитите на домакинствата ще продължава да нараства и през 2021 г. С увеличаване броя на овърнайт депозитите наблюдаваме и увеличение на средствата, които се съхраняват в тях за периода 2016-2020 г. Средствата на домакинствата в тези депозити нарастват от 9 995 710 хил. лв. към 31.12.2016 г. до 33 842 265 хил. лв. към 31.12.2020 г. Увеличението е с 23 846 555 хил. лв., или средно с 4 769 311 хил. лв. на година. При увеличение на средствата на домакинствата в овърнайт депозити през периода на анализа се наблюдава стабилна тенденция на нарастване, като то е най-силно през 2020 г. спрямо 2019 г.

Увеличението на овърнайт депозитите на домакинствата в банковата система за периода 31.12.2019-31.12.2020 г. е с 16 219 215 хил. лв. Това е най-голямото увеличение за наблюдавания период и причината е в Covid-19. Увеличението е резултат от това, че банките имат големи обеми привлечени средства от влогонабиране, които не могат да пласират чрез кредити, защото бизнесът се страхува от кризата и се въздържа да инвестира. Новите депозити на домакинствата в банките са „нежелан” привлечен ресурс, защото банките трябва да депозират част от този ресурс в БНБ, която го олихвява с отрицателен лихвен процент. От това банките понасят загуби. За да намалят притока на депозитен ресурс към тях някои банки автоматично трансформират падежирани депозити за ползване след предизвестие и депозити с договорен матуритет в овърнайт депозити, защото таксите и комисионните, които банките вземат по овърнайт депозитите са по-високи. Това е причината за голямото нарастване на овърнайт депозитите през 2020г.

Таблица № 3 Овърнaйт депозити на домакинствата в банковата система 2016 -2020 г.

Година	Абсолютен прираст верижна база в бр.	Темп на прираст верижна база в %	Абсолютен прираст верижна база в хил. лв.	Темп на прираст верижна база в %
31.12.2016 г.	-	-	-	-
31.12.2017 г.	-76 884	-1,31%	2 440 916	24,42%
31.12.2018 г.	20 775	0,36%	2 552 300	20,52%
31.12.2019 г.	22 531	0,39%	2 634 124	17,57%
31.12.2020 г.	1 243 352	21,24%	16 219 215	92,03%

По данни на БНБ и изчисления на автора

Депозитите с договорен матуритет намаляват като брой за периода 2016-2020 г. с 60 301 бр., или средногодишно с 12 060,2 бр. на година. Най-голямо е намаление наблюдаваме през 2020 г. спрямо 2019 г. с 42 402 бр. Независимо, че броя на депозитите с договорен матуритет намаляват наблюдаваме увеличение на средствата, в тях за периода на анализа. Средствата на домакинствата в депозитите с договорен матуритет нарастват от 23 950 973 хил. лв. към 31.12.2016 г. до 26 618 861 хил. лв към 31.12.2020 г. Увеличението е с 2 667 886 хил. лв., или средно с 533 577,2 хил. лв. на година. При средствата на домакинствата вложени в депозити с договорен матуритет се наблюдава тенденция на забавяне.

Увеличението на депозитите с договорен матуритет на домакинствата в банковата система за периода 31.12.2019-31.12-2020 г. е с 666 831 хил. лв. или с 2,57% на верижна база. Това е най-слабото увеличение след 2017 година. То до голяма степен се дължи на ниските лихвени проценти по тези депозити, както и на невъзможност на домакинствата да правят виртуални депозити с договорен матуритет чрез електронно и мобилно банкиране.

**Таблица № 4 Депозити с договорен матуритет на домакинствата
в банковата система 2016 -2020 г.**

Година	Абсолютен прираст верижна база в бр.	Темп на прираст верижна база в %	Абсолютен прираст верижна база в хил. лв.	Темп на прираст верижна база в %
31.12.2016 г.	-	-	-	-
31.12.2017 г.	5 215	0,23%	231 904	0,97%
31.12.2018 г.	-3 717	-0,17%	842 116	3,48%
31.12.2019 г.	-19 397	-0,89%	927 037	3,70%
31.12.2020 г.	-42 402	-1,94%	666 831	2,57%

По данни на БНБ и изчисления на автора

Депозитите за ползване след предизвестие намаляват за периода 2016-2020 г. с 2 212 098 бр., или средногодишно с 442 419,6 бр. на година. Най-голямо е намаление наблюдаваме през 2020 г. спрямо 2019 г. с 1 437 914 бр. С намаляването на броя на депозитите за ползване след предизвестие на домакинствата в банковата система намаляват и средствата, които се съхраняват в тях. Средствата на домакинствата в тези депозити намаляват от 11 421 087 хил. лв. към 31.12.2016 г. до 572 465 хил. лв. към 31.12.2020 г. Намалението е с 10 848 622 хил. лв., или средно с 2 169 724,4 хил. лв. на година. При средствата на домакинствата в депозити за ползване след предизвестие се наблюдава силна тенденция на намаление през 2020 г. спрямо 2019 г..

Намалението на средствата на домакинствата в депозитите за ползване след предизвестие за периода 31.12.2019-31.12-2020 г. е с 11 488 375 хил. лв.

или с 95,25 % на верижна база. Това е най-голямото намаление за периода на анализ. Това до голяма степен се дължи на ниските лихвени проценти по тези депозити, които са близки до нула, което приравнява по доходност тези депозити с доходността по овърнайт депозитите. Голямото намаление на депозитите за ползване след предизвестие на домакинствата в банковата система предизвиква голямото увеличение на овърнайт депозитите, защото банките трансформират тези падежирани депозити в овърнайт депозити.

На таблица № 5 можем да проследим развитието на процеса през годините и голямото намаление на депозитите за ползване след предизвестие за периода 2019-2020 г. Подобно явление не е наблюдавано в най-новата история на България. Такова изменение в структурата на депозитите не е наблюдавано и при финансовата криза от 2007 г.

Таблица № 5 Депозити за ползване след предизвестие на домакинствата и банковата система 2016 - 2020 г.

Година	Абсолютен прираст верижна база в бр.	Темп на прираст верижна база в %	Абсолютен прираст верижна база в хил. лв.	Темп на прираст верижна база в %
31.12.2016 г.	-	-	-	-
31.12.2017 г.	-344 330	-14,72%	-221847	-1,94%
31.12.2018 г.	-281 298	-14,11%	307 994	2,27%
31.12.2019 г.	- 148 556	-8,67%	553 606	4,81%
31.12.2020 г.	-1 437 914	-91,92%	-11 488 375	-95,25%

По данни на БНБ и изчисления на автора

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

От анализа на депозитите на домакинствата за периода 2016-2020 г. можем да направим следните изводи:

- За периода 2015-2020 г. се наблюдава се тенденция на намаление броя на депозитите на домакинствата в банковата система;

- Пандемията COVID-19 не е фактор, който влияниие върху намаляването на броя на депозитите на домакинствата в банковата система на България;

- Наблюдава се тенденция на увеличение на средствата на домакинствата, които се съхраняват в депозити в банковата система за периода 2016-2020 г.;

- Пандемията COVID-19 оказва силно влияние върху увеличението на средствата на домакинствата вложени в депозити в банковата система;

- Пандемията COVID-19 предизвиква силни структурни изменения в депозитите на домакинствата по вид и икономическа дейност;

- Значително се увеличава делът на овърнайт депозитите на домакинствата за периода 2019-2020 г., като увеличението на средствата в тях е с 74,46 процентни пункта;

- Слабо намалява делът на депозитите с договорен матуритет на домакинствата в банковата система за периода 2019-2020 г., като намалението на средствата в тях е с 1,13 процентни пункта;

- Силно намалява делът на депозитите за ползване след предизвестие на домакинствата за периода 2019-2020 г., като намалението на средствата в тях е с 95,25 процентни пункта;

- Структурните изменения в депозитите на домакинствата в банковата система по вид и икономическа дейност за периода 2019-2020 г. са

предизвикани от действията на банките, които трансформират падежирали депозити за ползване след предизвестие в овърнайт депозити.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Къновски, Радослав, Управление на риска от домакинствата в България, СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКАИ ВЪНШНОИКОНОМИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ СЛЕД КРИЗАТА, Сборник с доклади от научна конференция на младите изследователи, ВСУ „Черноризец Храбър”, 2012, стр.349.

2. Къновски, Радослав, Финансова грамотност на домакинствата в България Осма международна научна конференция на младите научни работници „ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ – СЪВРЕМЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МАКРОИКОНОМИЧЕСКАТА ПОЛИТИКА,ФИНАНСОВИЯ СЕКТОР И РЕАЛНИЯ БИЗНЕС ” УНСС -София, 2012, стр.90.

3. Къновски, Радослав, Въздействие на финансовата криза върху спестяванията на домакинствата в България, ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В РАЗВИТИЕТО НА ИКОНОМИКАТА, Сборник с доклади от международна научна конференция, Том I, Икономически университет- Варна, 2012, стр. 244.

4. www.bnb.bg

5. www.nsi.bg